

Lausunto

VATT/30/07.01/2019

4.2.2019

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Asiantuntijalausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Asia KAA 3/2018 vp Kumotaan HE 124/2017 vp

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt lausuntoa kansalaisaloitteesta, jolla vaaditaan lakia niin kutsutusta ”aktiivimallista” (HE 124/2017 vp) kumottavaksi. Vuodesta 2018 lähtien työttömyysetuutta on voitu alentaa 4,65 prosenttia 65 maksupäivältä, jos työtön ei ole osoittanut riittävää aktiivisuutta edeltävien 65 maksupäivän eli noin kolmen kuukauden aikana. Aktiivisuusehto katsotaan täyttyneeksi, jos henkilö on työskennellyt vähintään yhden kalenteriviikon verran työssäoloa kartuttavassa työssä tai ansainnut yritystoiminnasta vastaavaa tuloa taikka osallistunut vähintään viisi päivää työllistymistä edistäviin palveluihin 65 päivän aikana.

Aloitteessa huomautetaan, että rekrytointipäätöksen tekee viimekädessä työnantaja ja että työvoimaviranomaiset päättävät työllisyyspalvelujen alueellisesta tarjonnasta ja osallistujien valinnasta palvelujen piiriin. Näin ollen aktiivisuusehdon täytyminen ei juuri olisi työnhakijan omasta toiminnasta kiinni ja siksi aktiivimalliin pohjautuvat päivärahaileikkaukset ovat kohtuuttomia.

On totta, etteivät työllistyminen ja TE-palvelujen käyttö ole täysin työnhakijan omissa käsissä. Aktiivisesti työtä etsivä ja TE-palveluiden piiriin pyrkivä työnhakija ei välttämättä onnistu täyttämään aktiivisuusehtoa, jolloin hänen päivärahaansa leikataan. Vaikka tämä voi tuntua kohtuuttomalta, on syytä huomauttaa, ettei asetelma radikaalisti poikkea aktiivimallia edeltäneestä tilanteesta: työtön kassanjäsen, joka ei pyrkimyksistään huolimatta onnistu työllistymään riittävän pitkäksi aikaa, menettää ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahasa enimmäiskauden (300, 400 tai 500 päivää) täytyessä ja putoaa työmarkkinatuella. Paluu ansiosidonnaiselle päivärahalle edellyttää työskentelyä kunnes työssäoloehto täyttyy uudelleen. Sama logiikka pätee jossain määrin myös työttömyyskassoihin kuulumattomiin, koska peruspäiväraha ei ole tarveharkintainen etuus toisin kuin työmarkkinatuki. Toisin sanoen työttömyyskorvauksen taso riippui työhistorialla mitatusta aktiivisuudesta jo ennen aktiivimalliakin. Aktiivimallin myötä aktiivisuutta tarkastellaan vain aiempaa selvästi tiheämmin.

Työttömyyskorvauksen tason sitominen työhistoriaan tai muulla tavalla osoitettuun aktiivisuuteen voi olla perusteltua työttömyysturvan kannustinvaikutusten näkökulmasta. Mutta se, onko aktiivimalli tuonut jotain lisäarvoa aiempaan tilanteeseen verrattuna, on avoin kysymys. Suomessa ansioturvan kesto on poikkeuksellisen pitkä, vaikka enimmäiskesto onkin viime vuosina lyhennetty. Siinä mielessä aktiivisuuden tarkasteleminen aiempaa tiheämmin on saattanut olla

hyväkin idea. Toisaalta aktiivimalli on lisännyt byrokratiaa Kelassa ja työttömyyskassoissa sekä tehnyt työttömyysturvajärjestelmästä entistä monimutkaisemman. Lisäksi aktiivimalli saattaa vääristää motiivia hakeutua erilaisten TE-palveluiden piiriin. Jos työttömät hakeutuvat TE-palveluihin vain välttääkseen sanktiot eivätkä pyrkiäkseen löytämään sellaisia palveluja, jotka parhaiten tukisivat heidän työllistymismahdollisuuksiaan, aktiivimalli voi heikentää TE-palveluiden vaikuttavuutta ja siten mahdollisesti pidentää työttömyysjaksoja.

Aloitteen mukaan aktiivimallista pitäisi luopua sillä perusteella, että malli on ”kohtuuton”. Kohtuuttomuus on subjektiivinen käsite, joten sen arviointi on syytä jättää poliittisille päätöksentekijöille. Aktiivimallin kohtuullisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta punnittaessa olisi kuitenkin oleellista tietää, missä määrin aktiivimalli on lisännyt työttömien aktiivisuutta ja onko malli lyhentänyt työttömyysjaksoja. Lisäksi olisi hyödyllistä tietää, ovatko etuuksien maksuviiveet ja toimeentulotuen tarve lisääntyneet aktiivimallin käyttöönoton myötä. Tällaista tietoa ei valitettavasti vielä ole saatavilla. Aktiivimallin vaikutusten arviointi tulee olemaan hankalaa, koska uudistus astui kerralla voimaan ja koski kaikkia työttömiä. Aktiivimallia olisi voinut ensin kokeilla joissakin työttömien ryhmissä tai vaihtoehtoisesti ottaa malli käyttöön vaiheittain. Näin menettelemällä tutkijat pystyisivät huolellisesti arvioimaan mallin vaikutuksia, ja tämän tutkimustiedon avulla poliittiset päätöksentekijät olisivat sitten voineet päättää mallin jatkosta tai muokata sitä haluttuun suuntaan. Nyt aktiivimallin kohtalosta riidellään ilman kunnollista tietoa sen toimivuudesta ja vaikutuksista.

Vaikka aktiivimallin luotettava arviointi on hankalaa ja osittain mahdotontakin, sen vaikutuksia pystytään jossain määrin arvioimaan. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen, Helsingin yliopiston ja Turun yliopiston yhteinen tutkimushanke tulee tuottamaan tietoa näistä vaikutuksista vuoden 2019 aikana.

Anni Huhtala
Ylijohtaja

Tomi Kyyrä
Tutkimusprofessori, tutkimusohjaaja

Hanna Pesola
Erikoistutkija